

БОРБЕ ОКО БЕОГРАДА У СЕПТЕМБРУ И ОКТОБРУ 1914 ГОДИНЕ

I

После сјајне победе српске војске на Церу, аустроугарске јединице су отступиле потпуно потучене преко Саве и Дрине. Веровало се да ће побеђени непријатељ на српском фронту прећи бар за извесно време у одбрану, пошто су баш у то време аустроугарске армије отступале и у Галицији испред победоносне руске војске, која је заузела Лавов.

Од стране српских савезника у рату пристизали су извештаји да Аустро-Угарска Врховна команда већи део својих трупа превози са српског на руски фронт, па су због тога захтевали да српска војска предузме офанзиву против Аустро-Угарске.

Са друге стране, међутим, Врховна команда српске војске је добијала извештаје, да Аустро-Угарска спрема нову офанзиву против Србије, јер је њен пораз у Србији, ма како да је прикриван, био познат тамошњем становништву, преко кога је почео да се колеба морал код војске. Сем тога, Аустро-Мађари су се побојали и устанка у Босни и Херцеговини. Из свих тих разлога, Врховна команда српске војске је била уверена, да Аустро-Мађари неће смети у некој већој мери ослабити своје снаге према Србији.

Сем тога су Арнаути у Албанији, потстрекивани од Аустрије, припремали упад у Србију, док је Бугарска подржавана од Аустро-Угарске и од Немачке припремала комитске чете за једновремени упад у Србију са Арнаутима. — Ове несигурне границе морале су бити добро заштићене, што је све умањивало

у знатној мери оперативну снагу српске војске за борбу против Аустро-Угарске. Ипак је Врховна команда српске војске, да би потпомогла снаге савезника вршила припреме за извођење бар делимичне офанзиве према Аустро-Угарској, везујући на тај начин што јаче њену снагу за свој фронт.

II

За одбрану главног града формирана је 3 септембра 1914 године¹ Команда одбране Београда, под командом генерала Михаила Живковића. У њен састав су ушле следеће јединице: 7 пешадиски пук I позива из Дунавске дивизије, 7 и 11 пешадиски пук III позива, један коњички ескадрон из Дунавске дивизије II позива, један пољски артиљериски дивизион, три Де Банжове² батерије позициске (две у Београду и једна у Гроцки) и једна хаубичка батерија 120 м/м³. Трупe Одбране Београда поселе су фронт од потока Средњака, који протиче кроз село Сеона (око 8 км источно од Гроцке) па до Колубаре. Командант одбране Београда поделио је фронт на пет отсека и то:

1) Грочански од села Брестовика до реке Волечице. Тај отсек су запосела два батаљона 7 пешадиског пука III позива, са 6 Де Банжових и једним пољским брзометним топом.

¹ Сви датуми су по новом календару.

² Де Банжове батерије — то су стара спорометна артиљериска оруђа названа тако по своме конструктору француском пуковнику Де Банжу.

³ ВИИ ЈНА — Наређење Врховне команде Обр. 2515 — 3 септембра 1914 г.

2) Велико-Селски отсек, од реке Болечице па до „Стругаре“ (код бивше Прометне банке) поседале су трупе: један батаљон 7 пешадиског пука I позива, један батаљон 11 пешадиског пука III позива и један батаљон 7 пешадиског пука III позива, са 6 Де Банжових топова и једним пољским брзометним топом.

3) Градски отсек, од „Стругаре“ па до Савског железничког моста поседале су две чете 7 пешадиског пука I позива, две чете 11 пешадиског пука III позива и једна чета последње одбране,⁴ са две брзометне хаубице 120 м/м и једним брзометним пољским топом.

4) Топчидерски отсек, од Савског железничког моста па до узводног врха Аде Циганлије, поседали су један и по батаљон 7 пешадиског пука I позива и један батаљон 11 пешадиског пука III позива, са две брзометне хаубице 120 м/м, 6 брзометних пољских топова и 6 Де Банжових топова.

5) Остружнички отсек, протезао се од врха Аде Циганлије па до утока реке Колубаре у Саву. Посаду тога отсека сачињавао је један батаљон 7 пешадиског пука III позива, две чете 11 пешадиског пука III позива и два Де Банжова топа.

Резерва Команде одбране Београда састава: један батаљон 11 пешадиског пука III позива, један батаљон 7 пешадиског пука I позива, једна пољска батерија и Дунавски коњички ескадрон II позива била је прикупљена на Торлаку где је био и штаб Одбране Београда; а један батаљон налазио се код села Мали Мокри Луг.⁵

Јединице су јачим снагама запоселе непосредно десну обалу Саве и Дунава, пошто је та обала у односу на леву била уздигнутија, што је омогућавало да српска пешадија, и поред ширине река,

успешно туче пешадиском ватром аустриске трупе, које су биле распоређене непосредно на левој обали Саве и Дунава. Командант Топчидерског отсека за посаду Аде Циганлије одредио је две пешадиске чете, док су Аде Стефанац и Чакљанац на Дунаву бранили слабији делови Велико-Селског отсека.⁶

Аустријанци су на левој обали Саве и Дунава према фронту Одбране Београда имали слабије снаге. Половина 7 пешадиске аустроугарске дивизије са тешком артиљеријом налазила се код Земуна према Београду, док су остали део фронта према фронту Одбране Београда осигуравали ландштурмски батаљони.⁷ Јачим снагама непријатељ је посео места Брестовац, Иваново, Старчево, Панчево, Овчу, Земун, Бежаниску Косу, Јаково и Бољевац. Предњи делови тих пешадиских посада налазили су се на самој левој обали Саве и Дунава. Код Иванова Аустро-Мађари су имали једну батерију; код Панчева и Старчева — исто по једну батерију; у Земуну две батерије, од којих је једна била тешког калибра 280 м/м, а на Бежаниској Коси три хаубичке и две пољске батерије.

Поред ове артиљерије, Аустро-Мађари су за артиљериско дејство врло корисно употребљавали четири монитора,⁸ који су се налазили на Дунаву, узводно од Земуна, и по потреби испловили из тих својих база ради артиљериског дејства на Београд.⁹ Аустро-Мађари су имали погодне положаје за одбрану само на линији Земун, Бежаниска Коса, Сурчин, са којих су могли артиљериском ватром тући наше трупе. Они у последње време нису показивали нападачких намера, па су се ограничили само на повремено артиљериско дејство са монитора и батерија са Бежаниске Косе, и сваки дан предвече тукли Баново и Топчидерско Брдо, Град и око Гасаре.

⁴ Јединице последње одбране сачињавало је људство старо преко 45 година.

⁵ Архив ВИИ ЈНА. Операцијски дневник (у даљем тексту: ОД) команде Одбране Београда (у даљем тексту КОБ) за 4 септембар (22 август) 1941, кутија 21, број 1.

⁶ Архив ВИИ ЈНА — Релација КОБ, Обр. 330, кутија 23, бр. 1.

⁷ Велики рат Србије за ослобођење и уједињење С. Х. и Слов., књига друга, 22.

⁸ Види посебни чланак п. пуковника Ради-сављевића у *Годишњаку Музеја града Београда*, III, 459.

⁹ Архив ВИИ ЈНА — Релација КОБ Обр. 330 — кутија 23, бр. 1.

III

Врховна команда је наредила 5 септембра око 17 часова команданту одбране Београда:

„Ноћу између 5/6 септембра трупе I Армије ће извршити прелаз преко Саве код Обреновца. Вероватно је да ће изванредан део снага бити упућен одмах по прелазу ка Земуну.

Потребно је да будете на опрези и да артиљериском ватром привежете непријатеља код Земуна и потпомогнете напад оног дела снага из I Армије, који буде упућен на Земун“.¹⁰

Чим је добивено горепоменуто наређење, командант Одбране Београда је наредио командантима отсека да буду на опрези, а командантима Топчидерског и Остружничког отсека још да потпомогну артиљериском ватром наступање оног дела трупа I Армије који је имао задатак да се после прелаза Саве упути Земуну, у циљу да би непријатеља што више везао на свом фронту и одвратио га од пажње према Обреновцу. Командант Одбране Београда је наредио да се око 1.30 часова 6 септембра отвори на непријатеља артиљериска ватра из свих артиљериских оруђа. Поред тога, наређено је да се са Аде Циганлије покуша пребацити на леву обалу Саве, са задатком извиђања према Земуну, неколико патрола са циљем да се код непријатеља створи утисак да трупе код Београда имају намеру офанзивне акције према Земуну.

У току ноћи 5/6 септембра пројектована демонстрација према Земуну и Бежанији изведена је врло добро, и Аустријанци су активно на њу реаговали дејством своје пешадиске и артиљериске ватре.

Командант Одбране Београда, око 5 часова 6 септембра, био је обавештен од команданта Дунавске дивизије I позива да су његове трупе прешле реку Саву код села Купиново. Командант Одбране Београда је о томе обавестио команданта

Остружничког отсека и наредио му, да наступање Дунавске дивизије потпомаже артиљериском ватром и да на најпогоднији начин пребацивањем мањих одељења војника на леву обалу Саве навлачи на себе аустромађарске трупе дислоциране у селу Јаково и Сурчин. На Остружничком отсеку, био је у току дана спречен покушај пребацивања пешадиских делова на леву обалу Саве, јаком непријатељском пешадиском ватром, али су са њега примећене наше коњичке патроле западно од села Бољевци и Фенек.

Демонстрације артиљериском и пешадиском ватром, са истим циљем, вршене су и ноћу 6/7 септембра, а 7 септембра од 11 — 14.30 часова успело је команданту Остружничког отсека, да пребаци на леву обалу Саве три вода пешадије. Око 17.30 часова ови пребачени пешаци дошли су у везу са коњичким патролама Дунавске дивизије I позива, које су наступале већ од села Бољевци према селу Јаково, придружили се њима, и око 20.00 ноћу ушли и успоставили у селу Јакову српску војну команду. Командант Одбране Београда, када је сазнао за пребацивање пешадије на леву обалу Саве, наредио је команданту Топчидерског отсека да у току ноћи 7/8 септембра покуша пребацивање пешадиских делова са Аде Циганлије и Аде Занога, која је поседнута српским трупама већ прошле ноћи, на леву обалу Саве а све у циљу да што више веже непријатеља код Земуна за себе, и на тај начин омогући успешну акцију трупа Дунавске дивизије I позива према Земуну.¹¹

Покушај прелаза код Аде Циганлије ноћу 7/8 септембра био је од непријатеља спречен. По извештају команданта Остружничког отсека, непријатељ је тога дана око 17 часова напао са Сурчинских положаја у правцу села Јаково, на делове Дунавске дивизије I позива и јединице Остружничког отсека. Пред надмоћним непријатељем, нарочито у артиљерији, наше трупе су се морале

¹⁰ Архив ВИИ ЈНА — Од КОБ — Делеша Врховне команде Обр. 2582 од 5 септембра 1914 године — књига 21, број 1.

¹¹ Архив ВИИ ЈНА — Од КОБ за 7 септембар 1914 године, кутија 21, бр. 1.

повући, и непријатељ је избио на западну ивицу села Јакова и шуме манастира Фенека.

Ноћу 8/9 септембра поново је покушан прелаз са Аде Циганлије и Заноге, али, због јаког отпора непријатеља, без успеха. Међутим, те ноћи су на фронту код Савског пристаништа три мања одељења извршила прелаз на непријатељско земљиште на простору од Савског железничког моста па низводно до иза царинске карауле. Бомбама су растерали око две непријатељске чете и једно митраљеско одељење, али су се због јаке артиљериске ватре и погибије њиховог командира морали повући. На отсеку према Панчеву упућена је једна патрола са Аде Хује, али се због баруштина на левој обали Дунава морала вратити.

На фронту према јединицама Дунавске дивизије непријатељ је жестоко нападао и српске јединице су се повлачиле према селу Купинову. Успешном акцијом артиљерије са Остружничког отсека спречено је непријатељу гоњење, па је чак око 18 часова противнападом наших јединица приморан на отступање ка селу Сурчину и једна чета пешадије Остружничког отсека поново је ушла у село Јаково, око 21 час увече, где је заробила 7 аустријских подофицира и војника.¹²

За 10 септембар командант Одбране Београда је наредио да се на сваки начин пребаци пешадија са Аде Циганлије на леву обалу Саве, а трупаме које су се пребациле код села Остружнице да и даље врше притисак на непријатеља у реону села Сурчин.¹³

Командант I Армије је обавестио 10 септембра у 4 часа команданта Одбране Београда како је наредио Дунавској дивизији I позива да предузме наступање у правцу села Сурчин и села Добановци ка Земуну и тражио да га потпомогну трупе код Остружнице и код Аде Циганлије. У 6 часова пребачени делови код Остружнице — један батаљон 7 пука I позива и две чете III

позива — били су код села Јакова. Предњи делови Дунавске дивизије I позива дошле су тек око 10 часова до села Бољевци и очекивали борбу код села Јакова. Командант Остружничког отсека саопштио је команданту 4 прекобројног пука (из Дунавске дивизије I позива), да су села Јаково и Сурчин у његовим рукама, па је одмах затим упутио ка Сурчину и Земуну цео батаљон 7 пешадиског пука I позива, а две чете III позива задржао у селима Бољевци, Бечмену и Јакову, као посаду.

Тога дана на отсеку Аде Циганлије догодило се следеће:

Са Савског пристаништа, у правцу царинске карауле на левој обали Саве, прешла су успешно пешадиска бомбашка одељења.

Са Аде Циганлије прво су пребачене две чете I позива а према Панчеву пребачен је на леву обалу Дунава један вод код карауле „Борча”. За време прелаза на Сави вођена је борба са непријатељским предњим деловима на самој обали. Ти непријатељски делови су се после слабијег отпора повукли са обале и са Бежаниске Косе. Чете по прелазу Саве код Аде Циганлије упутиле су се једна ка Земуну а једна ка Бежанији. При наступању нису наишле на непријатеља. Чета упућена ка Земуну ушла је у град око 5 часова 10 септембра, дочекана врло одушевљено од тамошњег српског живља. Непријатељ је отступио на север а монитори уз Дунав, тукући артиљериском ватром Земун и то углавном крај насељен српским становништвом. По заузећу и Бежаније — формирана је команда Посаде Земуна,¹⁴ и упућено потребно чиновништво из Београда за успостављање цивилне власти.

Аустроугарске јединице пре повлачења порушиле су Савски железнички мост, али тако да је он ипак могао служити за пешачки саобраћај.

У току дана отпочели су и радови за израду два моста на Сави, и то један на сплавовима код Аде Циганлије, а

¹² Архив ВИИ ЈНА — Релације КОБ Обр. 330. кутија 23, број 1.

¹³ Исто.

¹⁴ Архив ВИИ ЈНА — Од КОБ за 10 септембар, кутија 21, број 1.

други помоћу шлепова ниже Савског железничког моста. Ови мостови били су готови за саобраћај 12 септембра ујутро.

У току дана пребачено је још шест чета 7 пешадиског пука I позива, један дивизион коњице и један вод артиљерије, помоћу дереглија, у циљу појачања трупа у Земуну и на Бежанији. Коњички дивизион продужио је гоњење непријатељских отступајућих делова и заноћио 10/11 септембра у Батајници, док су његове предње патроле избиле до села Угриновци, Војка и Нова Пазова.

Ноћ 10/11 септембра, код свих отсека и код Земунске посаде, проведена је у миру, а на леву обалу Саве пребачен је још један ескадрон.

За 11 септембар командант Одбране Београда наредио је команданту коњичког дивизиона, да главнину дивизиона задржи у селу Нова Пазова, а предњи делови да извиђају до линије: села Нови Бановци, Стари Бановци, Белегиш, Стара Пазова. На тај начин коњица је имала задатак осигурање Земунске посаде са северозапада и бока I Армије са истока.

За осигурање Земуна са северозапада наређено је команданту Земунске посаде да упутити у село Батајницу један батаљон пешадије, као и да се око Земуна отпочну радити утврђења.¹⁵

Иначе, у току 11 септембра на фронту није било посебних догађаја, сем што је била појачана извиђачка делатност патрола на фронту према Панчеву.

На фронту према Панчеву 12 септембра пребачена су слабија одељења, која су дошла у села Овчу и Борчу, и заноћила на Овчанском острву и караули „Борча“. На фронту према Старој Пазови у току целог дана вођене су јаке борбе. 18 пешадиски пук Дунавске дивизије I позива, повукао се у правцу села Угриновци. Непријатељ је прикупио јаче снаге у јачини једног пешадиског пука и артиљерије код Старе Пазове.

Предвече 12 септембра коњички дивизион са 1 коњичком бригадом, због непријатељског надирања отступио је до села Батајнице где је заноћио.

Ујутро 13 септембра Врховна команда је наредила да се трупе Одбране Београда, које се сада налазе у Срему, повуку ка Земуну, а да се најмање један батаљон са нешто артиљерије упутити на Бежанију. Од Земуна и Бежаније нека се врши извиђање према западу, да непријатељ не би пресекао отступницу српских трупа код Земуна. Наређене су потребне припреме да се подигнути мостови у случају потребе уклоне.¹⁶

Према таквом наређењу командант Одбране Београда је наредио батаљону у селу Батајници да се повуче на линију Земун, Бежанија. Све ово урађено је због тога што је Врховна команда наредила и свима трупам I Армије у Срему, да одмах отпочну повлачење на десну обалу Саве. Такав акт Врховне команде захтевала је општа ситуација. Наиме, непријатељ је на Дрини отпочео офанзиву, па је било за парирање те акције потребно упутити појачања. Пошто офанзива у Срему, која је ангажовала прилично трупа, због демонстративног карактера није имала неке шире перспективе, то је правилно одлучено да се иста оконча, трупе повуку, и снаге I Армије упуте на Дрину.

Командант Одбране Београда је у оваквој ситуацији правилно оценио положај својих трупа на левој обали Саве. Бојећи се да ће остати сувише усамљен, он је тражио објашњење од Врховне команде „шта треба да ради“. Пуковник Живко Павловић као начелник Оперативног одељења, казао је да треба пребачене трупе оставити и даље на левој обали и бранити се упорно. Наређење у таквом смислу издато је команданту Земунске посаде. Тога дана непријатељ је јачим снагама наступао у правцу села Војка, Угриновци за отступајућим трупам Дунавске дивизије I позива и деловима Коњичке дивизије. Монитори су са простора између Батајнице и Земуна

¹⁵ Архив ВИИ ЈНА — Наређење КОБ Обр. 70.

¹⁶ Архив ВИИ ЈНА — Наређење Врховне команде Обр. 2991.

дејствовали слабијим нападом на наше трупе на Земунској и Бежаниској коси. Око 17 часова начелник штаба Врховне команде војвода Путник наредио је телефоном да се све трупе Одбране Београда повуку на десну обалу Саве. Генерал Живковић је на основу тога наредио да се трупе посаде Земуна ноћу 13/14 септембра преко припремљених мостова пребаце на десну обалу и да се трупе по извршеном прелазу упуте на положаје које су раније браниле. До зоре 14 септембра без узнемиравања све трупе су прешле на десну обалу Саве и заузеле раније позиције.¹⁷

На левој обали су остале само извиђачке патроле, које су јавиле да је око 17 часова 14 септембра примећена једна непријатељска коњичка патрола на Бежанији, а падом мрака примећен је улазак једног коњичког ескадрона у Земун.

Командант батаљона мајор Светислав Ђукић, који је командовао јединицама које су извршиле десант са Аде Циганлије на леву обалу Саве описује ове догађаје овако:

На три чамца укрцане су три десетине из резерве. Војници су улазили са стрепњом у чамце. Три чамца су лагано пловила уз рукавац позади Аде. Када су стигли до горњег врха, српски стражар на Ади није умео ништа да објасни. Пошто су сачекали позадне чамце, који су нешто мало спорије возили, сва три чамца кренула су даље, прво узводно покрај наше обале, а потом су окренули нагло десно и заплвили право супротној обали. Била је јака месечина. Трећепозивцима на нашој обали јављено је да не би случајно отворили паљбу на наше чамце. Глатком површином Саве могао се видети најмањи предмет како плови. Када су чамци ударили у обалу Аде Јарац многи су попадали. „Како да нас још не позивају на предају“? Патроле, послате да прокрстаре мало острво, вратиле су се са извештајем да нема никога. Пошто је било између Аде Јарац и леве обале Саве ве-

лико близо, то су се десетине морале поново укрцати у чамце и спустити ниже острва. У колони „по један“ чамци су прешли блатњави канал и стрелци се упутили насипу, који се црнио на стотину корака. Мртва тишина, нервозно ишчекивање, да ли ће отуд планути пушке. Под ногама проломи се громовит тресак. Сви полете уназад. Неко повикне „мина!“ и ред се поврати. Добровољац др. Никола Вулић, ногом је закачио мину, али срећом нико није погинуо, само је он био лако рањен по лицу. Три десетине су изашле на насип из кога су зјапиле пушкарнице. Позади насипа растурени шанчани алат и материјал показивао је да су Аустријанци у паници отступили. Три десетине остале су на насипу, а чамци се вратили на Аду Циганлију ради превозења друге групе војника.¹⁸

Отступањем трупа I Армије и трупа Одбране Београда из Срема, завршена је пројектована септембарска офанзива у Срему (сл. 1).

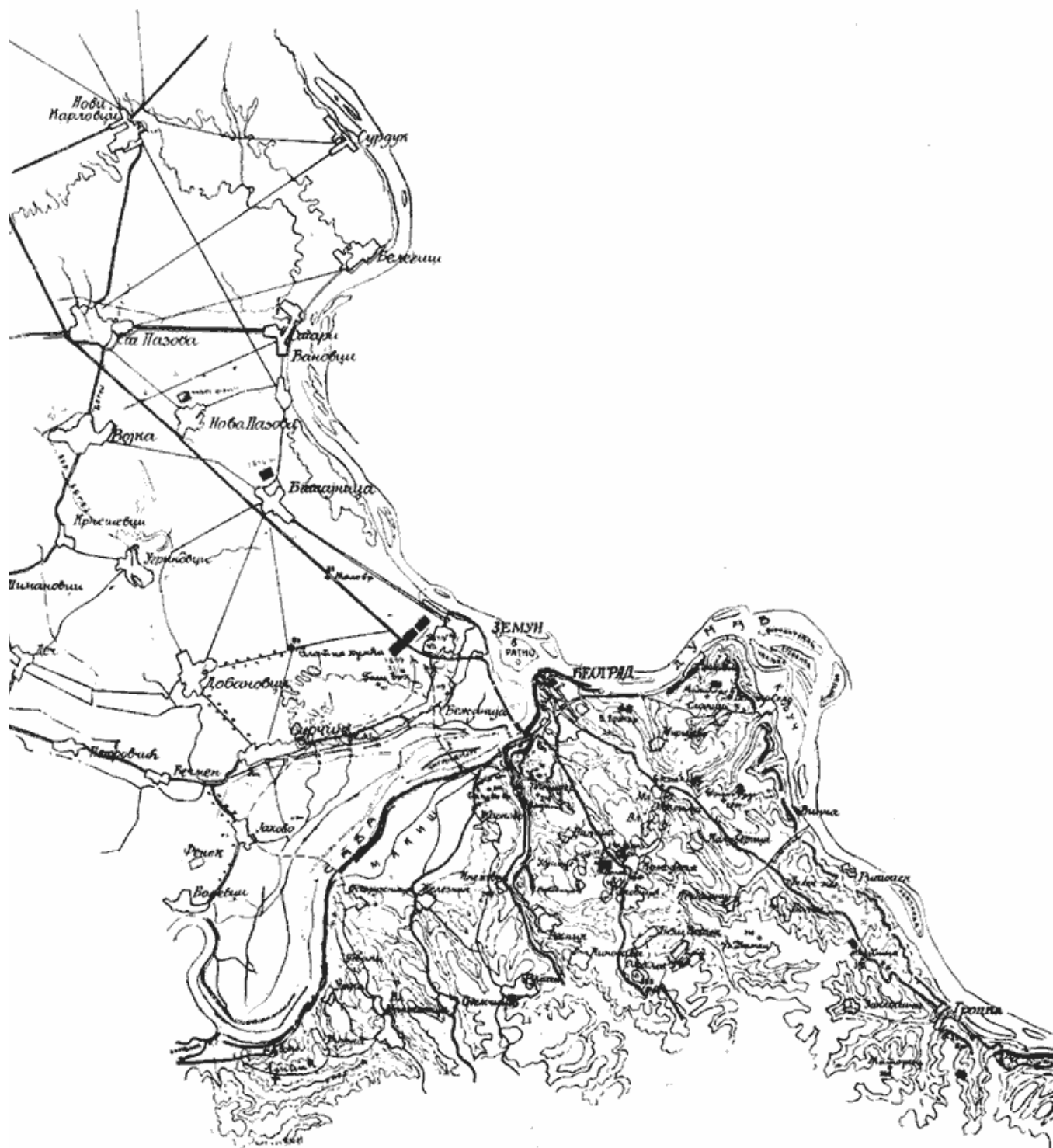
IV

Нарочито значајне борбе трупе Одбране Београда водиле су се на Ади Циганлији од 21 — 24 септембра 1914 године. У то време бојиште на коме су вођене борбе између српских и аустроугарских трупа заузимало је углавном велику и малу Аду Циганлију непосредно обале Саве, Бежаниску Косу, Баново и Топчидерско брдо. Ове борбе потпомагане су са Аустро-Мађарске стране артиљериском ватром са Бежаниске Косе, а са српске стране артиљериском ватром са Бановог и Топчидерског брда.

Ада Циганлија, дуга око 6 км, широка око 700, а око 400 м на најужем месту била је пошумљена местимице толико да је била непрегледна и непролазна, нарочито на делу према аустрисккој обали. Према српској обали Ада је била обрађена и посејана кукурузима. За везу Аде Циганлије са српском обалом

¹⁷ Архив ВИИ ЈНА — Релација КОВ Обр. 330, кутија 23, број 1.

¹⁸ Архив ВИИ ЈНА — Рукопис пуковника Свет. С. Ђукића. — Гл. Генералштаб — Историјско одељење, Бр. 719, кутија 21, број 1.



Сл. 1 — Распоред група одбране Београда при заузимању Земунa 23—31 августа 1914 године (размера 1 : 200.000)
 Оригинал својина Војно-историског института ЈНА

постојао је мост на сплавовима према средини Аде, три дереглије, два моторна чамца и десетак обичних чамаца. 150 м испред и на горњој половини Аде Циганлије налазило се острвце Занога дугачко око 400 м, и широко око 50 м, јако пошумљено и тешко пролазно. Према западном врху Аде Циганлије, налази се острвце Јарац, потпуно пошумљено, које се при малом водостају спајало са копном. Ширина рукавца између српске обале и Аде износи око 150 — 200 м, а између Аде Циганлије и аустриске обале преко 300 м. Мала Ада (зимско пристаниште) дугачка је око 1 км и широка око 100 м. Припијена је скоро потпуно уз аустриску обалу. Једним насипом на узводном крају спојена је са копном, што чини да је она уствари полуострво. На два дана пре почетка борби на Ади Циганлији, Врховна команда је наредила команданту Одбране Београда, да упути у Обреновац цео 7 пешадиски пук I позива и једну брзометну батерију, али је интервенцијом команданта Одбране Београда решено, да се пошаљу само два батаљона из тога пука, како се не би ослабила сигурност одбране престонице. Уочи саме борбе, из посаде Топчидерског отсека извучене су две чете 7 пешадиског пука I позива, па се посада на Топчидерском отсеку после овога састојала из четири чете 7 пешадиског пука I позива и пет чета III позива са следећим распоредом:

Две чете I позива налазиле су се на великој и малој Ади Циганлији; једна чета I позива и једна чета III позива браниле су фронт на железничком насипу од Савског железничког моста до Топчидерске реке; једна чета III позива код карауле Јарац а друга на Бановом брду. У резерви је била једна чета III позива на Топчидерском брду и две чете, једна из I а друга из III позива, биле су на Бањици. На Бановом брду била је пласирана једна брзометна батерија, једна брзометна хаубица и два позициска топа; а на Топчидерском брду два позициска топа, две брзометне хаубице и два брзометна топа. У резерви команданта Одбране Београда био је један батаљон III позива и један коњички дивизион и то на Торлаку.

Аустро-Мађари су главним својим снагама посели положаје код Земуна и Бежаније. Њихови предњи пешадиски делови били су спуштени на саму леву обалу Саве. Артиљерија пласирана на Бежаниској и Земунској Коси састојала се из две хаубичке батерије 120 м/м, једне мерзерске батерије 280 м/м, две пољске батерије и једне брдске брзометне батерије. Артиљериско дејство појачавано је још топовима са четири монитора, који су били наоружани артиљеријом калибра 120 м/м и митраљезима.

Целокупна јачина Аустро-Мађара који су следећег дана нападали на велику и малу Аду Циганлију износила је око два и по пука пешадије и раније наведених шест батерија артиљерије. Пешадиске јединице су биле ландверске, а војници стари 30 — 36 година.

План Аустро-Мађара је био: овладати малом и великом Адом Циганлијом, после прелаза на десну обалу Саве овладати Бановим и Топчидерским брдом, а онда напасти и заузети Београд.

Срби су одлучили отсудно бранити заузете положаје и најенергичније спречавати све покушаје прелаза Саве од стране непријатеља.

Око 14 часова 21 септембра један батаљон пешадије из првог ландверског пука почео се развијати са Бежаниске Косе и од Земунске железничке станице до грудобрана стрелишта. Батаљон је у скоковима наступао ка малој Ади Циганлији (зимско пристаниште). Српска артиљерија са Бановог и Топчидерског брда одмах је отпочела дејствовати снажним ватром и натерала непријатељски батаљон да се склони у врбак уз железнички насип, а делом на Земунско војно стрелиште. Аустро-Мађари су покрет своје пешадије подржавали артиљеријом са Бежаниске Косе, тражећи стално српску артиљерију, коју нису могли пронаћи. Непријатељски разбијени пешадиски делови, после извесног времена када су се уредили, подишли су утврђењу наспрам мале Аде Циганлије, где су били дочекани снажном пешадиском и митраљеском ватром српске пешадије са мале Аде Циганлије и поново одбијени са великим губицима. Још два

поновна непријатељска покушаја да се заузме мала Ада били су уз ограмне губитке одбијени, па је ноћ прекинула борбу.

У току вечери 21 септембра привучена је једна чета I позива из отсечне резерве и њена два вода упућена на малу Аду. На велику Аду послата су у току вечери два вода III позива из резерве са Бановог брда.¹⁹

Под заклоном ноћи 21/22 септембра, Аустро-Мађари су појачавали своје трупе поред насипа на левој обали реке Саве од „Црпаре“²⁰ до Аде Јарац и прикупили чамце позади насипа. Пред зору, двома јаким групама од 15 — 20 чамца отпочели су једновремено искрцавање на западном врху Аде Циганлије за 700 — 800 м низводно од врха Аде. Мања непријатељска група, која је почела искрцавање на самом врху Аде, дочекана је јаком ватром од чете III позива са карауле Јарац. Због те ватре њен покушај искрцавања је спречен, па се она после кратког времена искрцала око 800 м ниже. Те групе су се искрцале на Ади Циганлији на месту које је иначе плавлено, па је било због тога са српске стране слабије брањено. Заступник команданта Аде мајор Добривоје Мојсиловић одмах је кренуо са резервом ка месту где су се Аустро-Мађари искрцали са намером да их одбије и прелаз осујети. Тада је командант Топчидерског отсека, који се налазио на Бановом брду, упутио на Аду Циганлију, као појачање, два вода I позива и једну чету III позива са Топчидерског брда.²¹

Са аустро-угарске стране од Бежаниске Косе хитала су појачања њиховим пребаченим деловима на Ади. Да би се ова аустро-угарска намера спречила српска артиљерија са Бановог и Топчидерског брда отпочела је снажном ватром тући аустро-угарску пешадију, па су због тог дејства целе непријатељске линије биле принуђене да се враћају у паничном бекству. Артиљерија са Бановог

вог брда почела је тући и онај део Аде, где је непријатељ успео да се искрца.

На предлог команданта Одбране Београда, Врховна команда је одобрила да се два батаљона 7 пешадиског пука I позива, који су били упућени у Обреновац, где су стигли 21 септембра изјутра, врате поново у састав Одбране Београда. Ти батаљони су стигли на Торлак већ ноћу 21/22 септембра.

Командант Одбране Београда је проценио да ситуација на Ади узима све озбиљнији карактер, као и да је тамо недовољно трупа за упорну одбрану и протеривање непријатеља. Због тога је наредио око 8 часова 22 септембра да други батаљон 7 пешадиског пука I позива одмах крене на Аду Циганлију.

Пошто је Велико-Селски отсек остао без трупа I позива и пошто је и овде 22 септембра изјутра непријатељ покушао прелаз Дунава са 8 чамца, то је командант Одбране Београда упутио и на тај отсек један батаљон пешадије од она два који су се тога јутра вратили из Обреновца на Торлак.²²

У 9 часова 22 септембра ситуација на Ади Циганлији била је следећа:

Непријатељ је успео, да до тога времена пребаци на Аду две чете пешадије. Од српских трупа на Ади су тада биле: једна и по чета I позива и две и по чете III позива, од којих је једна и по чета била окренута фронтом према аустро-угарској обали, која је била јако поседнута и одакле је непријатељ пушчаном и митраљеском ватром снажно потпомагао своје пребачене делове. Око 10.30 часова приспео је са Торлака на Баново брдо други батаљон 7 пешадиског пука I позива, од кога су две чете одмах биле упућене као појачање на Аду Циганлију, а једна је била упућена на насип источно од Карауле Јарац са задатком, да дејством у непријатељски бок укочи његово напредовање на Ади.

У раним часовима после подне непријатељ је отпочео напад и на малу

¹⁹ ВИИ ЈНА — Релација КОВ Обр. 389, кутија 23, број 1.

²⁰ Црпара се налазила на левој обали реке Саве некако у средини између мале Аде и Аде Заногe.

²¹ ВИИ ЈНА — Релације КОВ Обр. 389, кутија 23, број 1.

²² ВИИ ЈНА — Исто.

Аду али је тај напад био одбијен. Командант обе обале Аде, мајор Светислав Букић, налазио се на малој Ади вероватно због тога што је њој придавао важнији значај. Међутим, како је око подне био рањен мајор Мојсиловић командант одбране велике Аде, мајору Букићу је наређено да са велике Аде командује одбраном обе Аде. Око 14 часова непријатељ је био потиснут на врх Аде Циганлије после употребе бомби у неколико јуриша. Око 16 часова упућена је на велику Аду и четврта чета 2 батаљона 7 пешадског пука I позива, а трећи батаљон 11 пука III позива упућен је као резерва Топчидерског отсека на Баново брдо.

У то време Аустро-Мађари су успели, да пребаце јаче одељење са Аде Заногe на Аду Циганлију и загрозе бок и отступницу наших делова на врху Аде. Појава непријатеља на томе месту поколебала је те српске делове, који су се у приличном нeredу повукли на источну половину Аде. Разлог повлачења је био углавном тај, што српски истакнути делови нису довољно водили рачуна о своме десном боку и што их њихови позадни делови нису помагали како треба. Због такве новонастале ситуације командант Одбране Београда је наредио да се 4 батаљон 7 пука I позива са Велико-Селског отсека упути на Баново брдо ради појачавања трупа Топчидерског отсека. Српске трупе на Ади Циганлији после повлачења отпочеле су утврђивати одбранбену линију, која је полазила од дрвеног моста на сплавовима и пресецала у косо Аду избијајући на северозападну њену обалу.

Око 17 часова по подне, командант Одбране Београда примио је извештај од команданта Градског отсека да од Земунa ка Београду плови један монитор и оклопљена мања лађа — извидница — са истакнутом белом заставом. Командант Градског отсека је питао за поступак. Командант Одбране Београда је наредио да се ове лађе приме по међународном обичају за рад са парламентар-

цима (преговарачима). По исказу командира једне чете Градског отсека у чијем правцу је монитор пловио ка десној обали Саве, добивено је обавештење да монитор није пристао уз обалу већ се зауставио на 5 — 6 метара од ње и бацио на српску обалу једно писмо. На тражење тога командира чете да монитор пристане уз обалу и да изађу из њега парламентарци одговорено му је да они имају само наређење да на такав начин предају писмо па да се одмах врате, не чекајући чак ни на одговор. Пошто је писмо, које је посада монитора бацила, било насловљено на команданта свију трупа у и око Београда — дакле на команданта Одбране Београда, командант Градског отсека, који је за то време већ стигао на лице места, питао је телефоном генерала Михаила Живковића, да ли да писмо пошаље у штаб на Торлак. Командант Одбране Београда наредио је да се писмо отвори и да му се телефоном саопшти његова садржина. Поступајући по томе наређењу, командант Градског отсека је отворио писмо и у њему је стајало следеће:

„На најстаријег заповедника у Београду.

Да би се град Београд од уништења топовске ватре сачувао, тражи се од вас, да Београд предате. У том случају имаде најстарији заповедник са својим стожером (штабом) као и са градским заступством на српском пристаништу на Дунаву у Земуну у року од 1 сата, најзад данас до 6 сати по подне, да се нађе.

Земун 22 септембра 1914 године.

Његово Цесаро и Краљевског Апостолског Величанства први генерал и заповиједник цесарских и краљевских чета пред Београдом.

Густав Голиа, генерал-мајор

Опаска: За случај прихвата предаје нека се на Калемегдану место српског барјака извеси бели барјак.“²³

На овакву дрскост од стране команданта аустро-угарских трупа командант Одбране Београда уместо сваког одговора наредио је команданту Градског отсека, да хаубице одмах отворе ватру на

²³ ВИИ ЈНА — Од КОБ за 22 септембар 1914 године, кутија 21, број 1.

монитор и оклопну лађу, који су били донели писмо; што је и учињено.²⁴

Пошто командант Одбране Београда није могао добити тачне податке о правој јачини и распореду аустроугарских трупа на Ади Циганлији и на левој обали Саве 22 септембра увече, то је, ради сигурности одбране десне обале, наредио да се на Ади Циганлији остави свега један батаљон 7 пешадиског пука I позива и да се ту што боље утврди. На малој Ади пак, да се остави свега једна десетина више ради осматрања. Да би се осигурао правац од Макиша ка Жаркову и Железнику, ако би што непријатељ евентуално ту предузимао, командант Одбране Београда је наредио да се на средину простора између карауле Јарац и Остружнице упути једна чета I позива, једна чета III позива и један брзометни пољски топ, а све остале трупе са Аде Циганлије да се повуку на десну обалу Саве.

Командант Топчидерског отсека поступио је по томе наређењу и извршио следећи распоред својих снага и средстава:

1 батаљон 7 пешадиског пука I позива, који је дошао на Баново брдо у 23 часа прошле ноћи, задржан је на Бановом брду. Једна чета овог батаљона упућена је на Чукарицу са задатком да позади насипа брани обалу Саве до утока Топчидерске реке и на тај начин да осигура позадину трупа које су остале на Ади Циганлији. Једну чету са једним митраљезом упутио је на насип на десну обалу Саве, западно од дрвеног моста, који служи за везу са Адом Циганлијом, са задатком, да сутрашњи напад српских делова на Ади Циганлији потпомаже бочним дејством са насипа. Једна чета овог батаљона упућена је још западније, између карауле Јарац и Остружнице, док је једна чета остала у резерви испод врха на Бановом брду.

23 септембра у 10 часова Аустро-Мађари, који су имали на Ади Циганлији већ два батаљона 32 пешадиског пука,

предузели су одлучан напад на српску посаду Аде. Борба је трајала око два сата. Непријатељ је том приликом долазио на 50 корака од српских ровова, али је био увек дочекан јаком ватром и бомбама. Незнајући за српски распоред они су кренули своје борбене поретке целом ширином освојеног дела Аде, због чега су били дочекани и јаком бочном ватром двеју чета и једног митраљеза са насипа на десној обали Саве. Збуњени овом ватром Аустро-Мађари су се повукли у неред у шумом обрасли северозападни обалски део Аде, где их је поново засула ватром сва српска артиљерија са Бановог брда. Пошто нису могли издржати тако јаку ватру они су се повукли још дубље ка западном врху Аде.

Око 14 часова Аустро-Мађари су поновили напад али са много мање жештине. Тај напад због тога је био лакше одбијен. Трећи напад предузет од стране Аустријанаца око 18 часова завршен је такође безуспешно.

Око 20 часова непријатељ је предузео последњи покушај да овлада Адом Циганлијом. У том циљу он је прикупио јаче снаге и превозни материјал код „Црпаре“, према североисточном делу Аде, који је био још у српским рукама, а са намером да и ту изврши прелаз и да на тај начин, једновремено са запада и истока, нападне српску посаду Аде и да јој пресече отступницу.

Ова непријатељска намера благовремено је била откривена. Српска посада према томе делу била је појачана са три вода I позива. Артиљерији на Бановом и Топчидерском брду благовремено су авизирани ове непријатељске намере. Зато, чим је примећено укрцавање аустро-угарских јединица у чамце, обасут је простор укрцавања јаком пешадиском и артиљериском ватром од трију батерија са Бановог и Топчидерског брда. Борба је трајала око пола часа па је и тај последњи покушај непријатеља доживео неуспех.

Остатак ноћи 23/24 септембра прошао је без борбе.

Око 5 часова 24 септембра примећено је пребацивање аустроугарских војника са Аде Циганлије и Заногe на леву оба-

²⁴ О овом случају постоји чланак тадањег команданта градског отсека мајора (потоњег генерала) Јоксима Гајића, *Агоонија Београда 1915*, Београд 1931.

лу Саве. Како се одмах није могло утврдити да ли је то пребацивање отступање, или вршење неке смене или рокирање, то је командант Одбране Београда телефоном наредио команданту Топчидерског отсека, да се извиђачким патролама утврди тачно стање код непријатеља, а посадни батаљон на Ади Циганлији добио је задатак да у скоковима наступа ка западном врху Аде. До 14 часова извиђачке патроле су прокрстарице сав западни део Аде и утврдиле да ју је непријатељ сасвим напустио. У 17 часова српске трупе поново су заузеле и Аду Заног. Аустро-Мађари су се задржали на насипу леве обале Саве, који су посели јаким снагама.

У овим борбама је са српске стране погинуо један официр и 29 подофицира и војника а рањено је било 5 официра и 266 подофицира и војника. Аустро-Мађари су имали много веће губитке. По подацима који су добивени од доктора Недељковића управника болнице Црвени крст и Болнице милосрдних сестара у Земуну, у тим борбама погинуло је 6 официра, међу њима командант 36 пешадиског пука потпуковник Аугуст Шмит, и око 200 подофицира и војника. Рањено је око 1.000 официра, подофицира и војника.²⁵

Приликом борби на Ади Циганлији 22 септембра, нађена је код једног погинулог аустриског поручника наредба команданта аустриских трупа код Београда, генерал-мајора Густава Голие, којом пре почетка акције на Аду Циганлију бодрито своје трупе и позива их да самопреторно изврше постављени задатак. Она изводно у преводу гласи:

„Српске трупе су у стању растројства. Због усиљених маршева, који су данима трајали, преморене услед оскудице у муницији и услед оскудне исхране, српске трупе нису ни за какву акцију. Оне су се на западу Србије повукле у унутрашњост испред силног удара наше војске; местимично се претворило ово повлачење у бекство. На

целој граници на Дунаву од Оршаве до Београда, непријатељ нема наспрам нас истурених више од једног пешадиског пука са малим бројем топова, јер је све остало морало бити повучено у унутрашњост земље, да би ју одбранили од наших борбених редова.

Наш одред биће још данас појачан тешком артиљеријом. Очекујем поуздано од потчињених ми трупа, да ће своју дужност вршити до крајњих граница. Исто тако, као што ћу увек да ценим и наградим сваки успешан рад, исто тако бићу непопустљив према онима, који своју дужност не врше најсавесније. Кукавичлук биће кажњен смрћу.“

За време трајања акције на адама командант аустриских трупа код Београда био је приморан да због неуспеха изда другу наредбу насловљену на официре и подофицире, где каже:

„Догађаји последњих дана показали су, да официри и подофицири нису били свагда на свом месту, иако су се — нарочито наглашавам — појединци својом способношћу истакли.

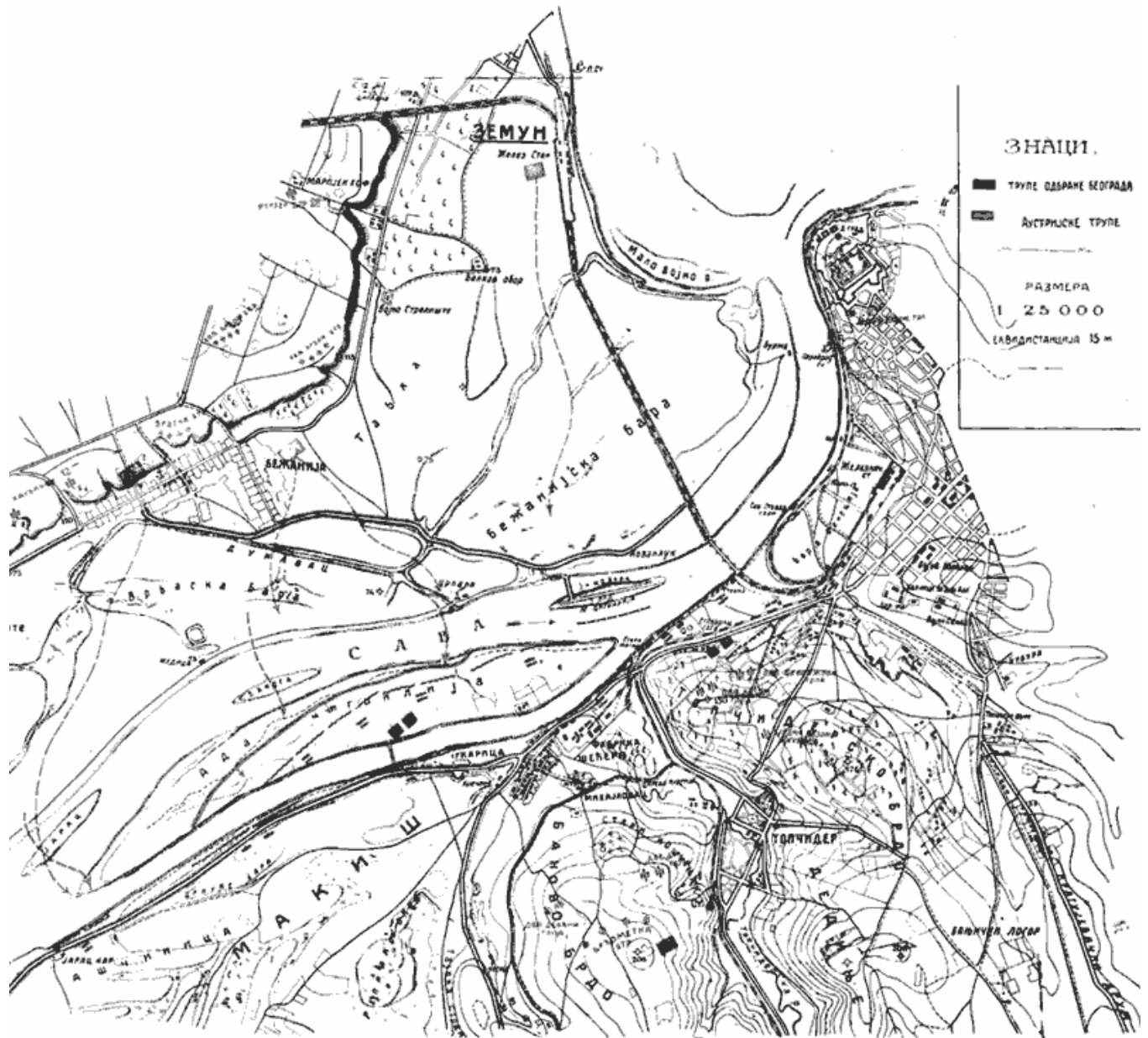
Најстрожије забрањујем, ни на чему засновану малодушност. Осим неколико комита, који имају како изгледа и једно митраљеско одељење, нема на Ади других непријатељских трупа, па ипак нису била јуче у стању поједина одељења стрељачког строја, да се пробију само зато што командири водова нису своје водове добро водили. Сви команданти морају да импонирају својом енергијом потчињеним им трупам и да служе као светао пример. Такве команданте треба одмах предложити за одликовање од стране Његовог Величанства.

Одељења редовно не знају имена својих команданата, исто тако слабо знају и место где се налазе њихови непосредно претпостављени. Скоро никад нису упознати са ситуацијом. То проузрокује панику. Најстрожије ћу казнити команданте ако се ти недостаци не отклоне. — Голиа, генерал-мајор.”²⁶

Ове наредбе аустриског Главног команданта најречитији су доказ како су ситуација код српских трупа и њихов морал лажно приказивани, односно како се сваљује сопствени неуспех на терет појединаца (сл. 2, 3).

²⁵ ВИИ ЈНА — Релација КОБ — Обр. 389, кутија 23, број 1.

²⁶ ВИИ ЈНА — Од КОБ за 24 септембар 1914 године, кутија 21, број 1.



Сл. 2 — Распоред трупа одбране Београда у борбама од 8—11 септембра 1914 године (размера 1:25.000)
 Оригинал својина Војно-историског института ЈНА

V

Око 18 часова 26 септембра начелник штаба Врховне команде војвода Путник издао је преко телефона наређење команданту Одбране Београда, генералу Михаилу Живковићу, да са својим трупама заузме Земун и Бежанију, како би се монитори отерали из Земуна и створила могућност да се Дунав узводно од Земуна минира. Тај телефонски разговор је због важности стенографски прашен. Износимо га у целини.

Војвода Путник наредио је генералу Живковићу следеће:

„Са вашим трупама пређите Саву и покушајте да отмете Земун, како би се омогућило постављање мина више Земуна на Дунаву те тиме спречио прилазак мониторима Београду, који га бомбардују.“

На овако наређење упутио је генерал Живковић војводи Путнику претставку:

„Извршење прелаза преко Саве и заузимање Бежаниске Косе и Земуна може се остварити и у то не сумњам, али пребачене трупе на леву обалу Саве, које могу бити у ограниченом броју, не могу се тамо дуго одржати, јер ће непријатељ после неког времена све своје трупе у Срему брзо концентрисати против мојих пребачених трупа и протерати их на нашу страну. Од трупа које ми стоје на расположењу за одбрану Београда и остале просторије, која износи око 70 км фронта, могу одвојити само пет батаљона а да Београд не дође у опасност. Ова снага је недовољна за извршење овога задатка, а поглавито се она због слабости тамо не може одржати. Из овога разлога и да би се оба задатка осигурала и потпуно извела, молим да ми се стави на расположење бар још два пешадиска пука I позива.“

На ову претставку генерала Живковића, војвода Путник је одговорио следеће:

„За заузимање Земуна имате довољно снага и покушајте да га заузмете.“

На овај други одговор војводе Путника генерал Живковић је рекао:

„Ја немам довољно трупа ни за одбрану Београда и остале просторије које

браним, па зато сам мишљења да се овај прелаз преко Саве и заузимање Бежаниске Косе и Земуна не изврши све докле, док ми се не пошаљу још бар два пука I позива. На трећи позив, који сачињава главну снагу — три четвртине целокупне снаге — Одбране Београда и остале просторије не треба рачунати, јер су војници овога позива врло непоуздани у борби²⁷ и без старешинског кадра.“

Војвода Путник ипак је остао при своме с напоменом „да ако се трупе, које буду заузеле Земун и Бежанију, не могу одржати, онда да се повуку на траг.“

На овакав задатак генерал Живковић је одговорио:

„Да би напуштање Земуна и Бежаниске Косе врло штетно утицало на морал српских трупа, а са овим ни у погледу спречавања бомбардовања Београда не би се ништа добило; јер бомбардовање Београда може се спречити једино држањем у нашој власти Земуна и Бежаниске Косе, пошто непријатељ бомбардује Београд не само из монитора већ поглавито са артиљеријом са Бежаниске Косе, што ће рећи да Београд може бомбардовати и без монитора, као што то у већини случајева и чини.“

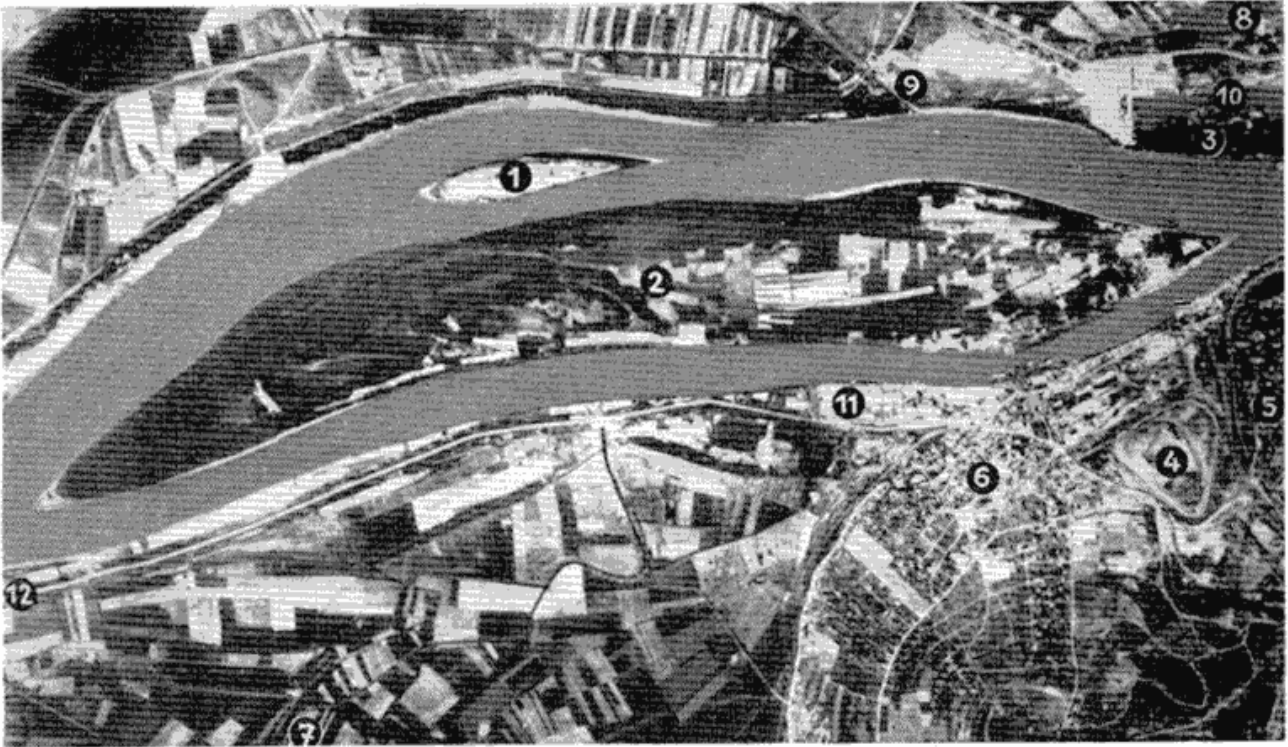
И на ову напомену војвода Путник је остао при своме: да се пређе у напад и да се покуша овладати Земуном.²⁸

После тога наређења Врховне команде, остало је при томе, да се са јединицама Одбране Београда изврши прелаз преко Саве.

Командант Одбране Београда одлучио је да прелаз преко Саве изврши ноћу 27/28 септембра са три батаљона 7 пешадиског пука I позива, на тај начин што ће један батаљон имати за објект напада Земун, у коме ће по заузећу оставити најмањи део снага као посаду за одржавање реда, а са главним снагама ће избити на линију Земун — Бежанија. Други батаљон нападаће Бежани-

²⁷ Генерал Живковић је стекао овакво мишљење о трупама трећег позива, за време борби пре неколико дана на Ади Циганлији, пошто су се трећепозивци у паници са врха Аде без нарочите потребе повукли.

²⁸ ВИИ ЈНА — Релација КОБ Обр. 389, кутија 23, број 1.



Сл. 3 — Авионски снимак простора око Аде Циганлије: 1 — Ада Заногe; 2 — Ада Циганлија; 3 — Мала Ада; 4 — Хиподром; 5 — Топчидерско Брдо; 6 — Ваново Брдо; 7 — Макиш; 8 — Бежаниска бара са леве обале Саве поред моста; 9 — Црпара; 10 — Зимовник; 11 — Чукарица; 12 — Караула Јарац. Фотографија својина Војно-историског института ЈНА

ју. Трећи батаљон наступаће за батаљоном који напада Бежанију као резерва, чувајући уједно бок другом батаљону од правца села Сурчин. У циљу што већег ефекта и изненађења, напад извршити ноћу у 1 час. Да се не би напад раније открио, артиљерија неће отворати ватру све дотле док батаљони који нападају не буду наишли на јаче препреке и док не сване, како би објекти бомбардовања били видљиви и тако спречило бомбардовање сопствених трупа.

Командант Остружничког отсека пребациће на леву обалу Саве у то време две чете пешадије, са задатком да што више привуче на себе непријатељске трупе које су код Сурчина.²⁹

У духу ове заповести, јединице Одбране Београда 28 септембра у 1 час отпочеле су прелаз на леву обалу Саве. Сам прелаз извршен је без јачег отпора

²⁹ ВИИ ЈНА — Заповест КОБ Обр. 237 за 27 септембар, кутија 21, број 1.

Аустријанаца пошто су тачке прелаза Савски железнички мост и мала Ада Циганлија — биле већ четири дана у српским рукама. По прелазу, једна колона од два батаљона била је упућена преко мале Аде право на Бежанију, а друга јачине једног батаљона, од Савског железничког моста ка Земуну. Јединице које су се упутиле ка Бежанији одмах су наишле на отпор и, потискујући постепено непријатеља испред себе, избиле на старо утврђење на Бежаниској Коси око 6 часова изјутра. Друга колона упућена ка Земуну наишла је на јаку пешадиску и артиљериску ватру код Земунске железничке станице. Према тим аустроугарским јединицама остављена је једна чета пешадије, а са три чете командант батаљона је продужио наступање према Мариенхофу заузео косу Бежанију и тамо дошао у везу с јединицама леве колоне. Десна колона, када је избиле на Бежаниску Косу, отпочела је са утврђивањем и сла-

њем извиђачких патрола испред фронта. Аустро-Мађари су са те косе отступили ка Батајници, Сурчину и Добановцима. Аустроугарске трупе су код Земун пружале јак отпор на самој ивици града. Услед дејства српске артиљерије и притиска пешадије аустроугарске јединице су око подне напустиле Земун па се укрцале на унапред припремљене лађе, које су биле под заштитом монитора.

Међутим, око 16 часова Аустро-Мађари су једним пешадиским пуком, ојачаним са две батерије, отпочели противнапад од села Сурчина према левом крилу српских пребачених трупа. Борба са тим аустроугарским јединицама била је жестока, па је долазило до неколико јуриша. Око 19 часова српске јединице су се морале услед притиска повући на саму западну ивицу села Бежаније.

Командант Одбране Београда је палом мрака пребацио са Аде Циганлије на леву обалу Саве две чете у циљу заштите за случај ако непријатељ угрози отступницу нашим трупама на Бежаниској Коси. Команданту Остружничког отсека, који је већ у току ноћи пребацио на леву обалу Саве две чете, тада је наређено да изврши што јачи притисак у правцу села Сурчин. Командант Одбране Београда одлучио је, даље, да пребаци у току ноћи на леву обалу Саве још један батаљон и једну батерију тако, да би снаге на левој обали, укупно са оним које су пребачене у току дана, биле јаке око шест пешадиских батаљона. Овај план осујетила је појава монитора на Сави око 20 часова. Три аустроугарска монитора, — од којих је највећи вукао један велики шлеп, упловили су у Саву гађајући брзом палбом на све стране. Српска артиљерија их је гађала али без успеха. Један од ових бстао је испод Савског железничког моста док су два ушла у рукавац Саве између Аде Циганлије и десне обале Саве баш тамо где су српске јединице постављале мост. Ова два монитора остала су

³⁰ ВИИ ЈНА — Релација КОБ Обр. 289, кутија 23, број 1, и ОД КОБ за 29 септембар, кутија 23, број 1.

до око пола ноћи на узводном делу Аде па су онда отпловила узводно и прошла Умку. Ово исто је урадио после пола ноћи и трећи монитор, који се дотада задржавао испод Савског железничког моста.

Услед појаве ових монитора српске јединице нису биле у могућности подићи мост и пребацивати се на леву обалу Саве, због чега је командант Одбране Београда одлучио повући се на десну обалу Саве већ у току те ноћи. Повлачење је почело без узнемиравања, и до 4 часа све трупе са леве обале повучене су на десну.

У овој акцији на српској страни рањено је 5 официра и 257 подофицира и војника.³⁰

VI

После претрпљеног пораза, за време вођења офанзивних борби на Ади Циганлији у времену од 21—24 септембра, Аустро-Мађари су у неколико махова покушавали слабијим снагама, да поново заузму малу Аду, па да се затим пребаци на Аду Циганлију, али им је оваква намера била увек осујећена. Овакав напад су Аустро-Мађари предузели и 12 октобра са три батаљона пешадије, који су били подржани целокупном артиљеријом са Бежаниске Косе, и артиљеријом са монитора. Аустријанци су имали намеру да овладају малом Адом и Савским железничким мостом. Уочи ове борбе снаге на Топчидерском отсеку биле су распоређене овако:

Један пешадиски батаљон бранио је велику Аду Циганлију, а једна чета налазила се на малој Ади. На Топчидерском брду и Бановом брду налазио се по један пешадиски батаљон, док је једна чета бранила прелаз код карауле Јарац. Слабије снаге до пола батаљона пешадије, биле су у резерви на Бањичком пољу. Од артиљерије Срби су на Бановом брду имали четири брзометна пољска топа, једну хаубичку батерију и један дугачки топ 120 м/м; на Топчидерском брду била су два пољска брзометна топа, једна брзометна хаубичка батерија и четири позициска оруђа.

Аустро-Мађари су на левој обали Саве на простору Земуна и Бежаниске Косе имали осам пешадиских батаљона, једну хаубичку батерију 120 м/м, једну мерзерску батерију 280 м/м, две пољске брзометне батерије и једну брдску брзометну батерију. Аустријанци су имали намеру да после овлађивања ада и Савског железничког моста пребаце своје снаге на десну обалу Саве и, ако буду прилике угодне, да покушају заузети Београд.

Према плану требало је да Срби упорно бране аде и положаје на десној обали Саве и најенергичније настоје да спрече Аустријанцима сваки покушај прелаза.

Око 8 часова 13 октобра Аустро-Мађари су прво отворили артиљериску ватру из свих артиљериских оруђа и са монитора на Аду Циганлију, малу Аду, Савски железнички мост, Баново и Топчидерско брдо. После ове канонаде која је трајала око пола часа, аустроугарска пешадија се почела развијати за напад у оваквом распореду: један батаљон развио се у борбени поредак код утока Саве у Дунав и равницом наступао уз Саву према Савском железничком мосту; два батаљона нападала су фронтом према Савском железничком мосту и два батаљона од села Бежаније у правцу Аде Циганлије. Преостала три батаљона пешадије остали су у резерви на североисточној страни села Бежаније. Још од почетка, српска артиљерија са Бановог и Топчидерског брда и Калемегдана тукла је снажном ватром непријатељску пешадију за време наступања, а нарочито онај батаљон који се кретао између утока Саве у Дунав и железничког насипа. Услед ове ватре која је била веома жестока настало је код непријатеља колебање, па се он због тога кретао веома споро и у скоко-

вима напред. У то време појачана је Ада Циганлија са једним свежим пешадиским батаљоном. Када су аустроугарске трупе — њихов први борбени ред — ушле у зону пешадиске решавајуће ватре, непријатељ је почео да се колеба а неки његови делови, нарочито они који су наступали према малој Ади, почели су да отступају. Око 11 часова примећено је отступање на целој линији у правцу Земуна и Бежаније. Те трупе су отступале у неред у што је омогућило да их српска пешадија и артиљерија ефектно гони. Срби су пребацили чак на леву обалу Саве слабије гонеће одреде који су допрли до Земуна и села Бежаније.³¹

То је био уједно и последњи покушај Аустро-Мађара, да овладају Београдом са релативно слабијим снагама. После тога покушаја — у октобру и новембру — завладало је на Београдском фронту затишје које је трајало све до 30 новембра, када су се трупе Одбране Београда, по наређењу Врховне команде, повукле из Београда на линију Космај — Варовница. Ово повлачење проишло је из опште ситуације која је тада владала на целокупном српском фронту. Аустријанци су најиме у то време били у току велике офанзиве у западном делу Србије, где су већ овладали Ваљевом и надирали у правцу Горњег Милановца и Чачка. Постојала је опасност да нападну Аустријанци Београд маневром од југа. Сем тога потреба скраћивања фронта у циљу боље економије српских снага и средстава били су главни узрок тога повлачења, а те чињенице уједно потврђују да је била таква одлука Врховне команде у то време потпуно оправдана и на свом месту.

³¹ ВИИ ЈНА — Релација КОБ Обр. 1647, кутија 23, број 1.

LES LUTTES PRÈS DE BELGRADE EN SEPTEMBRE ET OCTOBRE 1914

M. LAH

Après la victoire de l'armée serbe au Cer, les unités défaites de l'armée autrichienne battirent en retraite au-delà de la Save et de la Drina. Les alliés demandèrent alors au Commandement Suprême de l'Armée Serbe de prendre l'initiative de l'offensive. Le Commandement Suprême de l'Armée Serbe était convaincu alors que l'Autriche, compte tenu de ses autres fronts, n'irait pas jusqu'à réduire ses forces du côté de la Serbie. En outre, la formation des détachements des comitats bulgares et albanais en vue d'attaquer la Serbie exigeait du Commandement Suprême de l'Armée Serbe qu'il laisse dans les régions méridionales une partie assez importante de ses forces disponibles. Le Commandement Suprême de l'Armée Serbe n'en décida pas moins de lancer une offensive de petite envergure contre l'Autriche, dans le but de donner plus de force à son front et, en même temps, contribuer à la cause commune des alliés.

Le 3 Septembre 1914, la défense de la ville de Belgrade fut confié au Commandement pour la Défense de Belgrade qui venait d'être formé dans ce but et fut confié au général Mihailo Živković. Tout le front de la Défense de Belgrade fut divisé en cinq parties, à savoir: le secteur de Grocka, qui allait de Brestovik au ruisseau Bolečica, le secteur de Veliko Selo, du ruisseau Bolečica à «Strugara», près de l'ancienne banque «Prometna Banka», le secteur de la ville, de «Strugara» au pont métallique sur la Save, le secteur de Topčider, du pont métallique sur la Save à la pointe amont de l'île Ada Ciganlija et, enfin, le secteur d'Ostružnica, de la pointe amont de l'île Ada Ciganlija au confluent de la Kolubara et de la Save. Les réserves furent stationnées à Torlak, où se trouvait également le quartier-général de la Défense de Belgrade, et à proximité du village Mali Mokri Lug. Les forces de la Défense de Belgrade disposaient de douze bataillons d'infanterie, de 28 canons et obusiers et d'un escadron de cavalerie. Sur la rive gauche de la Save et du Danube, les Autrichiens avaient une demi-division d'infanterie et de l'artillerie lourde dans les environs de Ze-

mun, tandis que le reste du front tourné vers secteurs de la Défense de Belgrade était occupé par des bataillons de «landsturm». En outre, ils avaient sur la Save et le Danube quatre vedettes.

Dans la nuit du 5 au 6 Septembre, les troupes de la I^o Armée réussirent à traverser la Save près du village de Kupinovo. Les unités de la Défense de Belgrade reçoivent alors l'ordre de coopérer, dans la mesure de leurs possibilités, à cette action de la I^o Armée. Le 7 Septembre, quelques petits éléments d'infanterie sont passés d'Ostružnica sur la rive gauche de la Save puis, le 10 Septembre, depuis l'île Ada Ciganlija, des éléments plus forts qui, après leur débarquement sur la rive gauche de la Save, poussent vers Zemun et le village de Bežanija. Dès 5 heures du matin, ces détachements font leur entrée dans Zemun et, le jour suivant, des unités de cavalerie qui font partie de ce détachement se trouvent sur une ligne allant par les villages de Novi Banovci, Stari Banovci, Belegiš et Stara Pazova. Le 12 Septembre, les unités austro-hongroises lancent une puissante contre-attaque qui force les unités de la I^o Armée à battre en retraite. Etant donné la situation, le commandant de la Défense de Belgrade donne l'ordre à ses unités de repasser de la rive gauche sur la rive droite de la Save et, jusqu'à l'aube du 14 Septembre, toutes les troupes retraversent, sans répit, sur la rive droite de la Save et reprennent leurs anciennes positions.

Les unités de la Défense de Belgrade mènent, du 21 au 24 Septembre, des luttes particulièrement importantes dans l'île Ada Ciganlija, longue de 6 km. et large de 400 à 700 mètres. Le plan de l'attaque austro-hongroise était le suivant: s'emparer de la petite et de la grande Ada Ciganlija, puis passer sur la rive droite de la Save, prendre les hauteurs de Banovo Brdo et de Topčider et, enfin, faire tomber Belgrade. Mais les Serbes étaient bien décidés à défendre opiniâtrement les positions prises et d'empêcher énergiquement toute tentative de la part des Austro-hongrois de traverser la Save. A l'aube

du 22 Septembre, l'ennemi réussit, avec deux groupes de 15 à 20 embarcations, à débarquer un peu plus haut, vers la pointe Ouest de l'île Ada Ciganlija. Pendant toute la journée, on assiste à des combats énergiques après lesquels, l'ennemi parvient, au prix de pertes énormes, à prendre la partie occidentale de l'île. Vers 17 heures, une vedette hissant pavillon blanc accoste au quai de la Save et y dépose une lettre dans laquelle le commandant des troupes austro-hongroises à Zemun demande au commandement des troupes serbes de Belgrade de rendre la ville sans combats afin de préserver celle-ci d'un bombardement. Le général Živković laisse la lettre sans réponse et ordonne immédiatement que toutes les pièces d'artillerie du secteur de Belgrade ripostent par le bombardement le plus intense. Dans le courant de la journée du 23 Septembre, les Austro-hongrois essaient encore plusieurs fois de prendre, dans de puissantes attaques, l'ensemble de l'île Ada Ciganlija, mais toutes ces attaques sont repoussées au prix de lourdes pertes. Grâce à la solidité de la défense du côté serbe, et à cause, aussi, des lourdes pertes qui leur ont été infligées, les troupes autrichiennes commencent, le 24 Septembre, à se retirer d'Ada Ciganlija si bien que ce même jour, à 17 heures, les Serbes ont repris les anciennes positions qu'ils occupaient avant le début de l'attaque autrichienne.

Sur ordres précis venant du Commandement Suprême de l'Armée Serbe, le commandant de la Défense de Belgrade ordonne, dans la nuit du 27 au 28 Septembre, un nouveau débarquement sur la rive gauche, qui devra être suivi de la prise de Zemun, de manière à pouvoir miner le Danube en amont de Zemun et interdire de cette manière l'entrée de la Save aux vedettes ennemies. A 1 heure, le 28 Septembre, trois bataillons serbes réussissent la traversée et, vers midi, les troupes austro-hongroises ont évacué Zemun. Cependant, vers 16 heures, l'ennemi lance une puissante contre-attaque depuis Surčin qui menace le flanc gauche des troupes serbes débarquées sur la rive gauche de la Save. Le commandant de la Défense de Belgrade a alors l'intention de renforcer ces

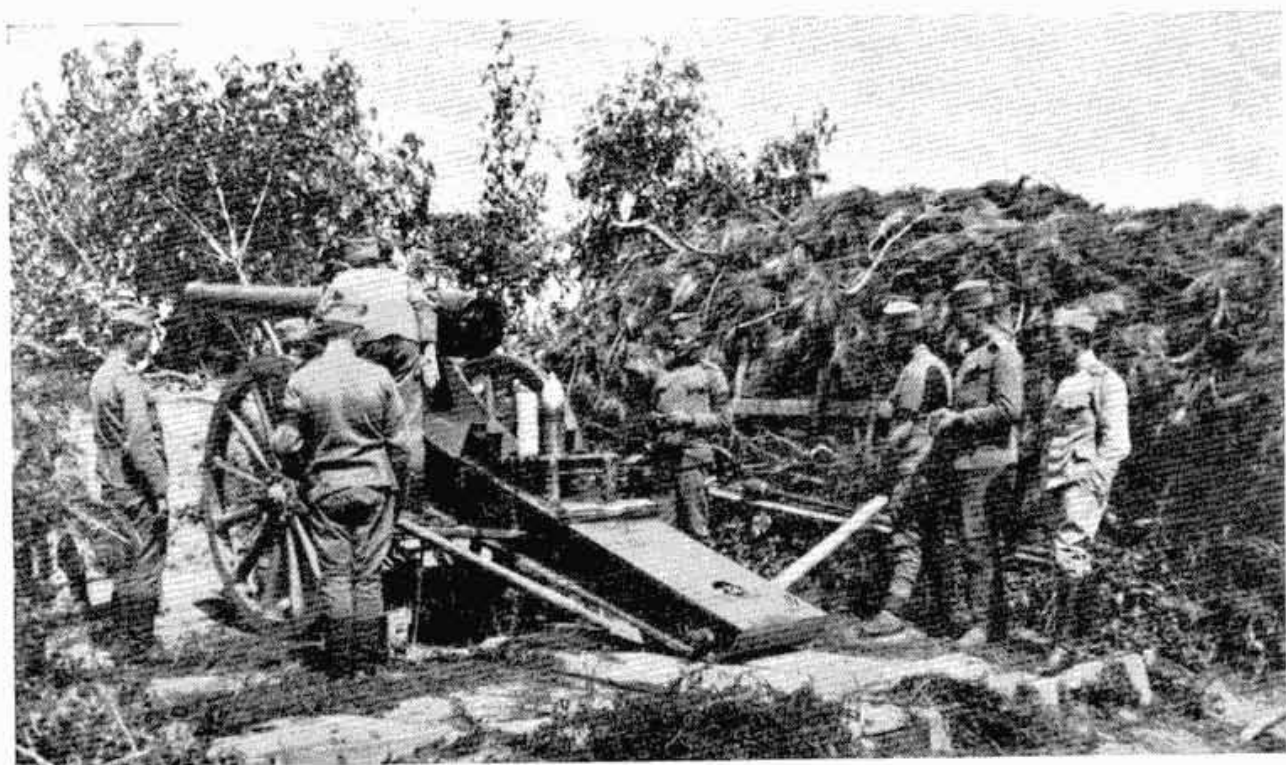
troupes et de parer de cette sorte à la contre-attaque autrichienne. Cependant, l'apparition de trois vedettes vers le soir empêche cette manoeuvre; c'est alors que lui-même, étant donné que tout renforcement des troupes de l'autre côté semble impossible à cause de ces trois vedettes sur la Save, ordonne de rappeler ses troupes sur la rive droite de la Save, de peur qu'elles ne soient isolées par la suite. Ce retrait commence immédiatement et le 29 Septembre à 4 heures, toutes les troupes de la rive gauche ont repassé la Save.

Le 13 Octobre, les Austro-hongrois tentent une fois de plus de faire passer leurs unités sur la rive droite de la Save et, si les conditions le permettent, de prendre Belgrade. Mais cette tentative, elle aussi, avorte: non seulement les Austro-hongrois n'arrivent même pas à s'approcher de la rive droite de la Save, mais par suite des lourdes pertes que leur inflige le feu intense de l'artillerie et de l'infanterie, ils s'abstiendront de lancer de nouvelles attaques.

C'était là, en effet, la dernière tentative des Autrichiens de s'emparer de Belgrade avec des forces relativement faibles. Après cette tentative, en Octobre et en Novembre règne sur le front de Belgrade une accalmie qui durera jusqu'au 30 Novembre, quand les troupes de la Défense de Belgrade, étant donné la situation générale sur le reste du front serbe, se retirent, sur ordre du Commandement Suprême, sur la ligne Kosmaj—Varovnica.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Disposition des troupes de la Défense de Belgrade lors de la prise de Zemun, 23—31 Août 1914
- Fig. 2 — Disposition des troupes de la Défense de Belgrade pendant la bataille des 8—11 Septembre 1914
- Fig. 3 — Vue aérienne de la région de l'île d'Ada Ciganlija: 1) Ada Zanoje; 2) Ada Ciganlija; 3) Mala Ada; 4) Hippodrome; 5) La colline de Topčider; 6) La colline de Banovo Brdo; 7) Makiš; 8) L'étang de Bežanija, rive gauche de la Save, après le pont; 9) Crpara; 10) Zimovnik; 11) Čukarica; 12) Karavla Jarac.



Одбрана Београда 1914 године: српски топ уперен на Земун и уношење торпеда у једну шалупу која се налазила на Чукарици

Défense de la ville de Belgrade en 1914: Canon serbe attaquant Zemun et chargement de torpilles dans une chaloupe canonnière à Čukarica

